

SZÜTS ISTVÁN GERGELY

Kapcsolatok-hálózatok

Küzdelem egy vállalkozásért az 1920-as években

1920 novemberében egy ötvenes éveit járó alacsony, kövérkés úr szállt le a herendi vasútállomáson. Útja egyenesen a híres porcelángyárba vezetett, ahová magát mérnöknek kiadva kért bebocsátást. Ez a látszólag semmitmondó látogatás a következő majd tíz esztendő egyik legfontosabb és legszövevényesebb ügyének kezdetét jelentette a Herendi Porcelángyár történetében.

A Herendi Porcelán márkanévként a 19. század közepétől vált ismertté és elismertté Európa-szerte. A századfordulóra a hazai arisztokrata, majd nagy részben fővárosi nagypolgári családok mellett jelentős számban érkeztek megrendelések külföldről, főként Párizsból és Bécsből. Bár az ekkor Farkasházy Jenő¹ által tulajdonolt és irányított vállalkozás méretében, pénzügyi kondícióiban és kapacitásában jóval alulmaradt más európai, így az Osztrák–Magyar Monarchián belül működő porcelángyárakkal szemben is, vásárlóköre nem csökkent, sőt egyes időszakokban tovább nőtt. Mindez annak fényében tűnik jelentősnek, hogy bár Farkasházy Jenő komoly szakmai sikereket, jelentős újításokat ért el, azonban Herend pénzügyi helyzetét nem sikerült stabilizálnia.

¹ Farkasházy (Fischer) Jenő (Székesfehérvár, 1861 – Herend, 1926) Fischer Mór unokája. Képzőművészeti tanulmányait Párizsban végezte, többszöri kísérletet követően 1896-ban a Herendi Porcelángyár tulajdonosa lett, és a következő majd harminc esztendőben több-kevesebb sikerrel egyedül irányította a gyárat. Bővebben lásd Szüts István Gergely: *A műhelytől a szalonig. A Herendi Porcelánmanufaktúra a Monarchia idején*. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2011.

Farkasházy Jenő vállalkozásában, a „Farkasházy Fischer Jenő Herendi Porcelángyárban” 1916 óta – főként az import alapanyagok beszerzési nehézségei miatt – szinte csak festés folyt. Ennek következtében csökkent az eladható, a bevételt jelentő késztermékek száma. Helyzetét tovább nehezítették meglévő hiteltartozásai, különösen az 1896-ban, a korábbi tulajdonos, Magyarhoni Üveggyárak Rt.-től átvett 160 ezer korona hitel még visszafizetésre váró részletei.

A háborút követő bizonytalan hazai és nemzetközi piaci viszonyok miatt szinte tervezhetetlenné vált a kiegyensúlyozott termelés és értékesítés. Ezzel az adósságtörlesztésre fordítható bevételek mértékére sem lehetett megbízható válaszokat adni. A hitelt folyósító, a háború után súlyos financiaális helyzetben lévő magyar állam természetesen szerette volna a több mint két évtizede fennálló kintlévőségét visszaszerezni. Ennek érdekében 1919 őszén informális tárgyalásokat kezdett egy magánszeméllyel a hitel egy összegben való visszafizetéséről.

Az első világháború alatti termelés kiesés, majd az 1918 őszét követő bizonytalan hónapok mély aggodalommal töltötték el Farkasházyt, aki még a kivándorlason is elgondolkodott, ám barátai rábeszélésére végül maradt, és 1919 végétől nagy tervekkel vágott bele a vállalkozás újjászervezésébe. Döntésében szerepet játszott, hogy egyéni vállalkozása, a Herendi márkanév és annak tulajdonjoga ezekben a hónapokban bizonyos gazdasági és politikai körökben felértékelődött és vonzóvá vált.

E rövid bevezető már sejteti, hogy a háborút követően mind a Herendi márkanév, mind a porcelánágazat a benne rejlő értékesítési lehetőségek miatt felértékelődött a megfelelő tőkével bíró magánszemélyek és pénzügyi körök szemében. Alig néhány hónap alatt a Farkasházy Jenő tulajdonában lévő gyárral kapcsolatban két olyan személy is felbukkant, akik komoly lépéseket tettek a porcelángyár tulajdonjogának megszerzése és a márkanév használatára érdekében.

E két státusszerzési kísérlet bemutatása előtt érdemes röviden áttekinteni, milyen helyzetben volt a hazai és az európai porcelánipar és -kereskedelem. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása, a közös piac megszűnése után az addig a cseh tar-

tományból érkező porcelánáruk is vámkülföldivé váltak, így egy időre megszűnt, majd az évtized közepéig nehézkessé és a korábbinál drágábbá vált a beszerzés.² 1918 után tehát az a helyzet állt elő, hogy Magyarország, némi túlzással, szinte porcelántermékek nélkül maradt. Így keletkezett egy olyan piaci rés, amelyben Herend jó eséllyel komoly pozíciókat tudott volna szerezni. Azonban Farkasházy egyszemélyes vállalatvezetése a tőkehiány, valamint a termelés bizonytalansága miatt mégsem tudott gyors választ adni erre a helyzetre.

Harc a tulajdonjogért

1919 őszén az alapanyaghiány miatt mindössze négy-öt munkás festett fehér porcelánokat Herenden. Értesülvén erről Farkasházy Jenő unokatestvére, Tóvárosi Fischer Emil (Herend, 1860 – Herend, 1937), adósságrendezési ajánlattal fordult a Kereskedelemügyi Minisztériumhoz. Fischer Emil, rokonával ellentétben, kiváló kereskedő és üzletember volt. Nevét a századfordulótól megtaláljuk mind a hazai, mind a Monarchián belüli szakmai szervezetek vezető testületeiben. Ennek köszönhetően szoros kapcsolatokat ápolt a budapesti és a bécsi gazdasági és politikai elittel. A Herendi Porcelángyár tulajdonlásának lehetősége családi kötődése, valamint szakmai munkája révén régóta vonzotta, ezt csak erősítette elégedetlensége a tulajdonos unokatestvér vállalatvezetői tevékenységével. Fischer Budapesten működő kereskedése és rövid ideig fennálló gyára ugyan jól jövedelmezett, ám szakmai szempontból az Európa-szerte ismert Herendi tulajdonlása kétségkívül komoly presztízst jelenthetett volna számára. Ennek érdekében 1919 kora őszén, még a Kereskedelemügyi Minisztériumba tett látogatása előtt, egy jelentős tőkével bíró részvénytársaság megalapításához fogott. E szervező, előkészítő munka elsősorban informális csatorná-

² Volker HERTWIG: Kleine wirtschaftsgeschichte zur porzellanindustrie in Nordostbayern. In: Wolfgang SCHILLING–Martina WURZBACHER–Volker HERTWIG: *Leben für das weisse Gold. Arbeit und Alltag der Porzelliner 1920–1970*. Selb, Deutsches Porzellanmuseum, 1995.

kon keresztül folyt, emiatt ennek szereplőire és témájára vonatkozólag csak közvetett utalásokat ismerünk. Fischer kísérlete főként Farkasházy Jenő és ügyvédje, Várady Gábor töredékes levelezéséből ismert. A fővárosban élő Várady remek minisztériumi összeköttetései révén 1919 decemberében szerzett tudomást Fischer Emil tervéről. Rögtön értesítette Farkasházyt, és természetesen folyamatosan nyomon követte az ügy alakulását. A minisztérium hivatalosan csak 1920 márciusában értesítette Fischer szándékáról Farkasházy ügyvédjét.

Az eset, miután Fischer egyik megbízottja több alkalommal érdeklődött a gyár melletti telkek, épületek tulajdonjogairól, nemcsak a fővárosban, hanem Herenden is nyugtalanságot okozott. A kincstár hajlott arra, hogy az alaptőkével és kamatokkal együtt 206 ezer koronára rügő követelését Fischer Emilre ruházza át. Várady szerint Fischer ezekben a hetekben több bankkal is tárgyalásban állt, és egyes híresztelések szerint 8-10 millió korona alaptőkével részvénytársaság alapításán dolgozott.³

A következő hetekben az érintettek ügyvédjei gyakori vendégek lettek a Kereskedelemügyi Minisztériumban. Várady szerint bár a minisztériumban Fischert sem kedvelték különösebben, az adósság reálisnak tűnő rendezése miatt az esettel foglalkozó miniszteri tanácsos mégis támogatta hitelátvállalási kezdeményezését.⁴ Az ügy kapcsán az első hivatalos irat március 13-án jelent meg, e tanúsítvány szerint⁵ a Kereskedelemügyi Minisztérium mint a Magyar Országos Közigazgatási Alap felettes szerve elismeri, hogy a 160 ezer korona hitelt Tóvárosi Fischer Emil befizette az államkincstárba, ezzel a tulajdonjog átruházható a nevére.⁶

A minisztériumi összeköttetései révén Farkasházy és ügyvédje, Várady Gábor azonnal tudomást szereztek erről a tanúsítványról. Nem késlekedhettek, hiszen az adósságot jelentő összeg befizetésével elkezdődött a tulajdonjog átruházásának folyamata. Két héttel később, március 24-én Farkasházyék hi-

³ Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL VeML), a Herendi Porcelángyár iratai. XI.46.b.bb. 9. tétel.

⁴ MNL VeML XI.46.b.bb. 9. tétel. 1920. július 14.

⁵ 32.694/1920.sz./27. Kereskedelemügyi Minisztérium, 1920. március 13.

⁶ MNL VeML XI.46.b.dd. 14. tétel.

vatalos levélben fordultak a Veszprémi Királyi Törvényszékhez a Kereskedelemügyi Minisztérium eljárása miatt.⁷ Beadványuk szerint Farkasházy 1896-ban az előző tulajdonostól, az Egyesült Magyarhoni Üveggyárak Rt.-től megvásárolta a gyárat, a hozzá tartozó ingatlanokat, valamint ezzel együtt az ingatlanokon lévő 160 ezer korona hiteltartozást. A tulajdonjog megszerzésével utóbbi dologi adóssággá vált, majd az államkincstár előírása szerint, közjegyző előtt Farkasházy személyes adóssá való átsorolását vállalta.

A minisztérium által kiadott tanúsítvány az adósság és a vállalat tulajdonjogának átruházásával járhatott volna. Ezért Farkasházy alig két hét alatt, barátai és rokonai segítségével előteremtette nemcsak a 160 ezer korona hitelt, de a 46 ezer korona kamatot is, és kész volt azt befizetni az államkincstárba.

Az ügy a következő hónapokban több fórumot is megjárt. Várady rendszeresen egyeztetett a minisztériummal, és végül 1920 júniusában arról tájékoztatta Farkasházyt, hogy sikerült megegyezniük az érintett feleknek, a tulajdonjog az övé maradt.

Ezek a hónapok alaposan megviselték Farkasházy Jenőt, akinek ez idő alatt a termelés folytatásáról is gondoskodnia kellett. Bár a külső körülmények, az alapanyag-beszerzés és a készáru-értékesítés a nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok miatt továbbra is bizonytalan volt, lehetséges megrendelőkben, befektetni szándékozó magánszemélyekben, üzleti csoportokban nem volt hiány. A Fischer-féle ügy ismét megerősítette Farkasházyt abban, hogy egyéni vállalkozását részvénytársasággá kell átalakítania. Ennek előkészítésével Várady Gábort bízta meg, aki néhány héttel később arról tájékoztatta, hogy egyes tőkével rendelkező személyek, csoportok – részben a korona elértéktelenedése miatt – komoly befektetési lehetőséget látnak a porcelánban. „Annyi bizonyos, hogy a mágnásoknak most rendkívül sok a heverő pénzük és szeretnék azt jobb iparvállalatokba elhelyezni.”⁸

Sokat elárul, hogy az 1922–1923-as *Magyar pénzügyi compass* adatai szerint az ágazatban működő nyolc részvény-

⁷ MNL VeML XI.46.b.bb. 9. tétel.

⁸ MNL VeML XI.46.b.bb. 9. tétel. 1920.

társaság közül hatot 1920 után alapítottak.⁹ A vállalatalapítási láz legfőbb oka, hogy a Monarchia közös piacának megszűnése után az addig nagyszámú cseh porcelán immár importként, azaz jóval lassabban és jelentős vámtételekkel megterhelve kerülhetett (volna) az országba.

Ahhoz, hogy Farkasházy egyéni vállalkozása részvénytársasággá alakuljon, befektetőkre volt szükség. Bár a márka több évtizede jól ismert volt, mégis fontosnak tartották, hogy neve ismét a köztudatba kerüljön. Ennek érdekében 1920 őszén az Iparművészeti Múzeumban részben saját, részben magyar arisztokrata családok, közintézmények, valamint magángyűjtők anyagából sikeres kiállítást rendeztek.

Harc a márkanévért

A budapesti kiállítás újra a figyelem középpontjába helyezte Herendet, ám a műértő közönség mellett mások is nagy érdeklődéssel figyelték a márkát. Novemberben, ahogy a bevezetőben már utaltunk rá, egy fővárosi úr, bizonyos Nagy Jenő jelent meg a faluban, és igyekezett bejutni – igaz, sikertelenül – a gyár területére. A következő hetekben több alkalommal is felbukkant, ám látogatásainak valódi célja csak 1921 tavaszán derült ki. Március 8-án Farkasházy Jenő értesítést kapott a községi jegyzőtől, hogy a járási főszolgabíró határozata értelmében folyó hó 17-én mint telekszomszédnak egy új vállalkozás telephely-engedélyezési tárgyalásán kell megjelennie. Farkasházy elképedve olvasta, hogy a Fő út 59. szám alatti házban egy januárban, a fővárosban alapított részvénytársaság új porcelángyár engedélyeztetését kéri. Meglepettsége fokozódott, amikor megtudta, hogy a cég neve: Herendi Porcelángyár Rt.¹⁰ Az új vállalkozást számára teljesen ismeretlen fővárosi személyek jegyezték. Mivel a helyszíni tárgyaláson panasszal, ellenvéleménnyel élhetett,

⁹ KORMOS Gyula (szerk.): *Magyar pénzügyi compass 1922–1923*. Budapest, Apollo Irodalmi és Részvénytársaság, 1924.

¹⁰ A Veszprémi Királyi Törvényszék mint cégbíróság 1921. március 10-én Cg.178.532/1. számmal bejegyezte a részvénytársaságot.

ezért azonnal értesítette az esetről Várady Gábort és veszprémi ügyvédjét, Horváth Bélát. A következő napokban két fontos feladatuk volt, egyrészt a telepengedély kiadásának megakadályozása, másrészt az új részvénytársaság mögött álló személyek, csoportok feltérképezése. Ezek érdekében igyekeztek a közigazgatás minden szintjén, valamint informális csatornákon keresztül adatokat szerezni az ügyről és annak szereplőiről.

A főszoigabírói telepengedély remélt megítéléséig azonban a másik oldal, azaz Nagy Jenőék sem tétlenkedtek. 1921. május 8-án sikerült olyan, a helyi jegyző és a községi bíró aláírásával hitelesített bizonyítványt szerezniük, amely azt tanúsította, hogy Farkasházy Jenő vállalkozása az utóbbi években alig végzett termelő munkát, felújításokat és beruházásokat.¹¹ Ezzel Nagyék immár hivatalosan is bizonyíthatták a régi gyártulajdonos alkalmatlanságát és ezzel együtt saját új vállalkozásuk létjogosultságát.

1921 májusában hivatalosan is megkezdte működését a Nagy Jenő által vezetett új cég, egy, a gyár mellett bérelt kétszobás kis parasztházban. Az udvarban elhelyezett cégérükön a Herendi Porcelángyár Rt. felirat szerepelt.

Várady Gábor a kezdetektől nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy minél több információt összegyűjtsenek a részvénytársaságot jegyző személyekről és a mögöttük álló feltételezett csoportokról. Ez azonban már a cégvezető esetében sem ment könnyen. Nagy Jenő személyazonosságát ugyanis a majd egy évtizedig tartó ügy végére sem sikerült megnyugtatóan tisztázni. Ennek oka, hogy hol Nagy Jenőként, hol Gross vagy Grósz Jenőként, Grósz Jakabként, sőt egy ízben Nagy (Grosz) Ernőként is szerepelt az ügyiratokban. Neve mellett születési helye, ideje és vallása szintén sokáig tisztázatlan maradt. Bár az ügy kapcsán önmagát Nagy Jenőként határozta meg, személye feltételezhetően azonos lehet azzal a Grosz (Nagy) Jenővel, aki 1863-ban született Csanádpalotán.

¹¹ A Veszprémi Törvényszéken 1925. február 18-án zajló tárgyalás jegyzőkönyve idézi. B3097/57-1923. MNL VeML, a Herendi Porcelángyár Rt. iratai. XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

Farkasházyék minden bírósági ügy kapcsán kitértek e bizonytalan személyazonosságra, azzal érvelve, ha adatai tisztázatlanok, akkor a vádlott szavahihetősége is kétségbe vonható. Ezt csak fokozta, amikor Nagy feltételezett büntetett előéletéről – csalások és leánykereskedelem – tudtak meg új információkat. A csanádpalotai Grosz (Nagy) Jenő feltételezett rovott múltjáról mindössze egy olyan, 1899-ben kelt irat tanúskodik, amelyben a név, a születési idő és hely, valamint a vallás is megegyezik. Eszerint a körözés alatt álló Nagyot édesanyja csanádpalotai házában vették őrizetbe. A felvett fogolytörzskönyv adatai szerint alacsony, szőkésbarna hajú, magyar anyanyelvű, izraelita vallású, írni és olvasni tudó személy volt.¹² Ezt követően 1916-ban bukkan fel ismét a neve, amikor két társával együtt Budapesten a Nagymező utca 8. szám alatt megalapította a Kiselejtezett Templomfelszerelések Forgalmi Rt.-t.¹³ A vállalkozás mindössze 10 ezer korona alaptőkével indult,¹⁴ és Nagy mellett az igazgatóság tagja lett még Kernács Lajos, Grosz Henrik és Ernst Ignác.¹⁵ A vállalkozás nevéből adódóan a már nem használt templomi kellékeket gyűjtötte össze, vásárolta meg, majd műhelyükben javították és értékesítették azokat. Ehhez természetesen jó kapcsolatokra volt szükség a plébánosokkal, egyházi vezetőkkel. E különleges vállalkozás érintettjei a történet szempontjából akkor válnak érdekessé, amikor öt évvel később mindannyiuk neve felbukkan a Nagy Jenő által fémjelzett új herendi gyárral kapcsolatban.

Szerencsére több információ ismert az 1921 januárjában alapított új herendi vállalkozás cégjegyzékén szereplő másik igaz-

¹² Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) VII.102.a/fogoly/1899/3536. <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Fogoly/98973> (Letöltve: 2020. 10. 20.)

¹³ A cég 1916. május 21-én tartotta alakuló közgyűlését. Az igazgatóság egyhárom főből állt, ám a cégjegyzéken ekkor még csak Nagy Jenő neve szerepelt. *Központi Értesítő*, 1916. augusztus 3. 997.

¹⁴ KORMOS Gyula (szerk.): I. m. 420. Az alaptőke nagyságával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy 1916 márciusában egy mázsa búza ára 80–90 korona között mozgott.

¹⁵ Kernács Lajos arad-gáji lakos, az 1899-ben alapított Arad-Gáj Kövárosi Munkás Hitelszövetkezet igazgatósági tagja volt. Ernst Ignác 1913-ban alkuszként működött a Dob utca 82. alatt. Grosz Henrikről nincsenek információink.

gatósági tagról, Huszár Lászlóról.¹⁶ Huszár ezekben az években Kistarcsán volt plébános, de papi teendői mellett aktív politikai és közéleti szerepet is vállalt. Budapest környékének egyik meghatározó keresztényszocialista politikusa lett, aki kiváló kapcsolatban állt a mozgalom vezetőivel, közülük is elsősorban Haller Istvánnal. Huszár kapcsán Váradyék tudni vélték, hogy plébánosként és keresztényszocialista párttagként is kiváló kapcsolatokat ápolt a klérussal és a politikai katolicizmus legitimista köreivel.

Amennyiben megnézzük a Nagy Jenő közvetlen, hivatalosan megnevezett környezetébe tartozó személyeket, akkor valóban érthetetlen, hogyan tudott komoly tőkével céget alapítani, vállalkozást működtetni. Régiségkereskedő, alkusz vagy éppen vásárcsarnoki árus üzlettársai mellett 1924 táján feltűnik mellette egy hasonlóan „jelentéktelennek” látszó személy, bizonyos Gewölb Salamon házaló, bútorkereskedő, akit Farkasházyék egyszerűen „aufreiber”-nek azaz felhajtónak titulálnak.¹⁷ Ezek után jogosan merült fel Várady Gáborban a kérdés, mi dolga lehet egy jó kapcsolatokkal rendelkező plébánosnak ilyen kétes hátterű személyekkel?

Az új herendi cég esetében érdekes, hogy 1924-ig mind a compassokban, mind a Farkasházy-féle porcelángyár megmaradt irataiban szinte kizárólag Nagy és Huszár neve szerepel. Nagy Jenő korábbi üzlettársai elvétele, míg a két igazgatósági tag mögött állók pedig egyáltalán nem jelennek meg. Pedig Farkasházyék és egyes liberális sajtóorgánumok is biztosra vették, hogy az új cég mögött befolyásos, ám a nyilvánosság előtt mutatkozni nem kívánó személyek, csoportok állhatnak. A bizonytalan feltételezések helyett érdemes megnézni, kikkel állt szorosabb kapcsolatban Nagy Jenő. Az első személy, akinek neve többször feltűnik az ügy irataiban, ügyvédje, Vasek Ernő. 1921-

¹⁶ Huszár László 1878-ban született Szepesváralján. Teológiai tanulmányait Vácott végezte, majd 1902-ben pappá szentelték. Az egyházmegye több plébániáján is szolgált, mígnem 1914-ben tartalékos katonai lelkészként bevonult.

¹⁷ MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel. Gewölb Salamon 1906 és 1911 között rendszeresen hirdette Kazinczy utca 30. alatti bútorkereskedését a *Pesti Hírlapban*, ezt követően azonban alig találni működéséről információt.

től már bizonyosan ez a budapesti ügyvéd látta el Nagy jogi képviselését. Vasek ügyvédi praxisa mellett aktív politikai tevékenységet is folytatott. Nem is akármilyet, hiszen 1919. november 2. és 1920. május 19. között Szeged város kormánybiztos főispánja volt.

Saját kérésére 1920 tavaszán felmentették szegedi feladatai alól, majd az 1920 nyarán tartott tiszántúli nemzetgyűlési választásokon már a Keresztény Nemzeti Egység Pártja (KNEP) jelöltjeként indult az orosházi kerületben, sikertelenül. Ezután visszatért Budapestre, ahol az 1920. júliusi fővárosi törvényhatósági választáson a VIII. kerületi keresztény párt listáján helyi képviselővé választották. A fővárosi közgyűlésben aktívan részt vett a Wolff-féle Keresztény Községi Párt tagjaként. 1922-ben ismét a parlamenti választásokon próbálkozott a Haller István vezette, immár ellenzéki keresztényszocialista párt jelöltjeként, de a nyílt szavazású pomázi kerületben csak harmadik lett a kormánypárti és a szociáldemokrata ellenfele mögött.¹⁸

A vele kapcsolatban született újságcikkek többször foglalkoztak kiváló és szerteágazó politikai kapcsolataival. A *Népszava* – némi újságírói túlzással – a következőképpen jellemezte keresztényszocialista ellenfeleit 1924-ben: „Haller és Vasek, mindketten vezéremberei voltak annak az irányzatnak, amely »Le a zsidókkal« ordítózás közben »keresztény« vállalatok gründolásával igyekezett megmutatni a kurzus életrevalóságát gazdasági téren.”¹⁹

Összességében tehát Nagy Jenő üzlettársa, Huszár László, valamint ügyvédje is egyértelműen kötődött a keresztényszocialista mozgalomhoz, és annak egyik meghatározó vezetőjéhez, Haller Istvánhoz.

Egy jó ügyvéd megléte mellett 1921 tavaszán Nagy Jenőék, Farkasházyék támadásait kivédendő, elindították a termelést a kis herendi parasztházban. Ehhez munka nélküli vagy Farkasházyval elégedetlen helybéli porcelánfestőket szerződtettek. Az új vállalkozás ugyan gyárként definiálta magát, azonban már a kezdetektől kizárólag Csehszlovákiából származó fehér

¹⁸ HUBAI László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. II. kötet, 36., 43.

¹⁹ Milliárd zivatar. *Népszava*, 1924. január 23.

porcelánokat festettek itt herendi mintákkal. Ezeket aztán herendi néven igyekeztek értékesíteni a fővárosban. Valódi termelés tehát nem, csak festés folyt a bérelt parasztházban.

Ezt megtudva Farkasházyék már júliusban feljelentést tettek a főszolgabírónál ipari kihágás vétsége miatt.²⁰ Mivel a jogi eljárások menete hosszúnak ígérkezett, ezért a döntések kihirdetéséig minden lehetséges fórumon – mindenekelőtt a sajtó nyilvánosságát felhasználva – megpróbálták felhívni az ügyre a figyelmet. Az eredeti és egyetlen herendi gyárról, a Herendi márkáról szóló kampányukat egy nagyszabású kiállítással kívánták megalapozni. 1921 májusában az Iparművészeti Múzeum igazgatójának – későbbi igazgatósági tagnak –, Végh Gyulának a segítségével és támogatásával nyílt meg a kiállítás. Az eseményről szinte minden jelentősebb napilap beszámolt, és alapvetően elismerően írtak személyéről és eredményeiről.²¹

Emellett Farkasházyék április 22-én a Honvédelmi Minisztérium győri iparügyi megbízottjához intéztek beadványt. Sajnos ez nem, csak az arra érkezett válasz ismert.²² Ebből kiderül, hogy Farkasházyék az iparügyi megbízotton keresztül – meglepő módon – Zdravec István tábori püspökhöz fordultak. Levelükben vázolták Nagy Jenő megjelenését és annak lehetséges következményeit a nemzet egyik legfontosabb iparművészeti márkájára, majd kérték Nagy korábbi üzlettársának, Kernács Lajosnak detektív általi kihallgatását. A válaszlevél szerzője szerint a püspök fejcsóválva vette tudomásul a hírt, ami nem tudni, hogy felháborodását vagy az ügytől való távolságtartását jelentette-e. A kérés kapcsán pedig azt közölte, forduljanak a budapesti rendőrséghez, vagy fogadjanak magánnyomozót.

E rövid levél két szempontból érdekes. Egyrészt arra mutat rá, hogy Farkasházyék informális csatornákon keresztül milyen lépésekre voltak képesek ügyük rendezése érdekében, másrészt a

²⁰ Beadványukban az ipartörvény (1884:XVII. tc.) 58. §-ára hivatkoztak. „Egy iparos vagy kereskedő sem használhat cégérén, nyomtatványain vagy hirdetésében oly jelzőket, jelvényeket vagy adatokat, melyek a tényleges üzleti viszonynak vagy a valóságnak meg nem felelnek.”

²¹ *Budapesti Hírlap*, 1921. május 21.; *Pesti Hírlap*, 1921. május 21.; *Pesti Napló*, 1921. május 22.; *Neue Pester Journal*, 1921. május 22.

²² MNL VeML XI.46.c.II. 10. tétel; 59./1921. Győr. 1921. május 9.

megszólított személye is bizonyítja, Nagy Jenő cége több lehetett egy szerencsevadász hirtelen jött ötleténél. Az ügy szereplőinek kapcsolathálóját ismerve érdekes, hogy az alapvetően liberális világszeméletű Farkasházyék miért a keresztény-nemzeti ideológia egyik legfőbb hirdetőjéhez, Zadravec páterhez fordultak. Hiszen a szerzetes Szegedről jól ismerte Nagy ügyvédjét, Vaseket, így feltehetőleg értékrendjük sem lehetett túlzottan eltérő. A páter megkeresése bizonyíthatja, hogy Nagy Jenő státusszerzési kísérlete olyan veszélyesnek tűnt, amelynek megakadályozása érdekében Farkasházyék akár más politikai platformon álló, befolyásos személyekkel is hajlandóak voltak tárgyalni.

Az informális kapcsolatteremtés mellett több feljelentést is tettek az új céggel szemben. Júniusban a fővárosi VI. kerületi előjáróságon mint iparhatóságon panasszal éltek a Nagy-féle részvénytársaság működése ellen. Az előjáróság jegyzője az ügy kivizsgálása érdekében kiszállt a cég Nagymező utca 8. szám alatti székhelyére (ahol egyébként Nagy 1916-ban alapított másik cége is működött), és megállapította, hogy Nagy Jenő nem lakik ott, sőt, nem utal arra semmi, hogy ott rendszeres munka folya. Nehéz is lett volna elképzelni, hogy a földszinti, egyszobás lakásban a mindössze 1 millió korona alaptőkével működő részvénytársaság székhelye és pesti üzeme is elférjen.²³

A jogi küzdelmek mellett Farkasházy Jenőnek gyára működéséről, fejlesztéséről és strukturális átalakításáról is gondoskodnia kellett. Helyzetét nehezítette a továbbra is akadozó alapanyag-behozatal, a tőkehiány, valamint a nem megfelelő szervezeti forma. Ezt csak tetézte a hír, miszerint 1921. április 13-án egy újabb porcelángyárat alapítottak Budapesten. A vállalat vezetője az a Fischer Emil volt, aki alig egy évvel korábban éppen Herend tulajdonjogát próbálta megszerezni. Az újonnan létrejövő Fischer-féle Kerámiagyár Rt. jó pénzügyi kondíciókkal és köztisztelőben álló igazgatósági tagokkal rendelkezett. Fischer

²³ 1925-ben a Kereskedelmi Minisztériumhoz címzett beadványban a következőképpen írják le a Nagymező utca 8. szám alatti, földszinti lakást: „Mindeme vállalatok egy olyan szobában vannak bejegyezve, amelynek felszerelése egy fényő íróasztal, néhány szék, a falakon néhány építési állványrajz, poloska- és fagombairtószert hirdető reklám.” MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

üzlettársai közül a legismertebb József Habsburg főherceg, illetve Gundel Károly étteremtulajdonos volt. A részvénytársaság komoly, 150 millió korona alaptőkével jött létre. A pénzügyi háttérrel, ahogy az igazgatósági tagok listáját végigolvasva látjuk, a Magyar Általános Hitelbank Rt. biztosította.²⁴

Fischer Emil korábbi sikertelen státusszerzési kísérlete után tehát egy új, tőkeerős és reményteli vállalkozást hozott létre. József főherceg neve majd száz év távlatából jól cseng ugyan, ezekben az években azonban a bizonytalan államforma, a Habsburgok eltérő megítélése miatt erősen megosztónak számított. Ezzel együtt óvatosan kijelenthető, hogy Fischer alapvetően azonos politikai platformon álló, azaz leginkább legitimista politikusokat és pénzügyi szakembereket invitált új vállalkozásához.²⁵

Az 1921-es esztendő tehát több, egyelőre kiszámíthatatlannak tűnő eseményt eredményezett Farkasházy Jenő számára. Kezdetben Fischer Emil új cége mint konkurencia nagyobb veszélyforrásnak tűnt, mint a titokzatos körök által támogatott Nagy Jenő-féle párhuzamos herendi porcelángyár. Azonban néhány hónap múlva Nagyék komoly sajtókampányt indítottak. 1921 nyarán két támadó és lejárató jellegű cikket jelentettek meg a *Nemzeti Újságban*. Fontos megvizsgálni, hogy az ügy kapcsán pró és kontra íródott cikkek, hírek mely sajtótermékekben jelentek meg.²⁶ Természetesen a herendi porcelánról korábban is számtalan írás született, azonban a *Nemzeti Újság* volt az első, amely kifejezetten politikai megfontolásból írt a gyárról. A *Nemzeti Újság* 1919 szeptemberében jelent meg először, a több mint egy évvel korábban alapított Központi Sajtóvállalat kiadványaként²⁷ a KNEP szócsövénél vált. 1921 júniusában és

²⁴ A bank iparpolitikájáról, iparhoz fűződő viszonyáról részletesen lásd POGÁNY Ágnes: Bankárok és üzletfelek. A Magyar Általános Hitelbank és vállalati ügyfelei. *Replika*, 25 (1997) 55–66.

²⁵ A Fischer-féle Kerámiagyár a Budapest Pestszentlőrinci Téglagyár Rt. és a Tatai Cserép- és Téglagyár Rt. integrálását tervezte.

²⁶ SIPOS Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2011. 92–93.

²⁷ KLESTENITZ Tibor: Sajtó, felekezet, politika. A Központi Sajtóvállalat első éve (1919–1922). *Múltunk*, 2009/3. 175.

augusztusában tehát ebben a lapban jelent meg egy-egy negatív hangvételű írás Farkasházy Jenő vállalkozásáról. A cikkekben közös, hogy míg a régi gyárról elmarasztalóan írtak, addig a Nagy Jenő-féle cégről támogatólag. Az augusztusi cikkben egyenesen a herendi márka megmentőjeként aposztrofálják a Nagy Jenő-féle, hangsúlyozottan keresztény vállalkozást. Ez utóbbi, zsidó-keresztény diskurzus szinte végig keretbe foglalta az ügyről született cikkeket, kommentárokat. Így a jobboldali sajtó az új, Nagy Jenő-féle gyárat keresztény-nemzeti vállalkozásként jelenítette meg, míg Farkasházy Jenő régi gyárát a zsidó tőke képviselőjeként állította be.

A *Nemzeti Újság*ban közölt cikkek időzítése nem volt véletlen. Feltehetően a néhány héttel korábban megrendezett kiállításról megjelent pozitív hangvételű beszámolókra reagált. Az írásokat a jó tollúnak tartott Aradi Szabó István jegyezte, ám a korszak újságírásának ismeretében okkal feltételezhetjük,²⁸ hogy felkérésre, sőt még inkább megbízásra készülhetett. Mindezzel összhangban a porcelángyár(ak) ügyét zsidó-keresztény értelmezési keretben helyezte el: „Mielőtt a herendi porcelángyár megbukott volna, keresztény vállalkozókból részvénytársaság alakult, amely az illetékes hatóságoktól új porcelángyár alapítására kért engedélyt. Farkasházy [sic!], a régi tulajdonos, erre minden erejével arra törekedett, hogy a keresztény gyár ne kezdhesse meg üzemét.”²⁹

A *Nemzeti Újság* cikkei, valamint azok politikai indíttatása nem érte váratlanul Farkasházyékát, néhány héttel később sajtó útján elkövetett hitelrontás címén be is perelték Nagyot, és a cikk szerzőjét is.³⁰

²⁸ SIPOS Balázs: *A politikai újságírás mint hivatás*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

²⁹ *Nemzeti Újság*, 1921. augusztus 5.

³⁰ Ezzel pedig már három bírósági ügy (hitelrontás, telephely-engedélyezés megvételzése, valamint a Herendi márkanév használata mint védjegybitorlás) volt folyamatban Nagy Jenő ellen.

Hétköznapi küzdelmek

A fővárosban és Veszprémben folyamatban lévő ügyek meglehetősen lassan haladtak. Ezek meggyorsítása, illetve kedvező irányba terelése érdekében mindkét fél igyekezett kapcsolatait mozgósítani. Érdemes röviden megvizsgálni, hogy az ügyeket intéző ügyvédek milyen társadalmi körökben mozogtak, milyen kapcsolati tőkével bírtak.

Várady Gábor már a századfordulótól bizonyosan ismerte Farkasházyt, ez idő alatt számtalan magán- és vállalati ügyben képviselte őt.³¹ Szerepe azonban a státusszerzési kísérletekkel értékelődött fel igazán, hiszen gyakorlatilag ő és a veszprémi Horváth Béla intézték a gyártulajdonos jogi ügyeit. Várady különböző ügyvédi munkái mellett aktív közéleti szerepet is vállalt. Egyrészt tagja volt a Tisza István Társaskörnek, másrészt 1922 elejétől az újonnan alapított Nemzeti Polgári Párt munkájában is tevékeny részt vállalt.³² A munkapárti hagyományokra építő, konzervatív-liberális eszmeiséget hirdető új alakulat az 1922-es választásokra jött létre, szervezésében Várady is komoly szerepet vállalt. Ugyan a párt önállóan indult, de támogatta Bethlen István kormányának programját, szemben például az ellenzéki liberális Vázsonyi Vilmos pártjával.

A másik fél ügyvédjének, Vasek Ernőnek keresztény-nemzeti politikai kötődését az előzőekben már bemutattuk. Mindkét jogi képviselő esetében tehát nemcsak megfelelő szakmai felkészültség, hanem a sikeres praxishoz elengedhetetlen kapcsolati tőke is rendelkezésre állt.

Bár a bírósági ügyek haladtak, 1922 áprilisában született egy olyan döntés, amely alapján Farkasházyék reménykedhettek az ügy lezárultában. A veszprémi törvényszék mint cégbíróság ugyanis nem engedélyezte Nagyéknak a Herendi szó használatát, ezzel pedig éppen a nemzetközileg ismert márkanévet kellett törölniük a vállalat nevéből és eltávolítaniuk termékeikről. Ennek következtében elveszíthették volna kötődésüket, hivatkozásai

³¹ Többek között már az 1910-es évek elejétől mindketten részt vettek a Kugler Utóda Gerbeaud Rt. igazgatósági munkájában.

³² *Budapesti Hírlap*, 1922. május 19.

alapjukat a jól ismert brandhez. Nagy és társai azonban komolyan gondolták herendi térfoglalásukat, ezért még ugyanebben a hónapban Magyar Porcelángyár Rt.-re (MP Rt.) változtatták nevüket.³³ Néhány nappal később, immár új cégnévvel, de továbbra is Huszár László és Nagy Jenő igazgatókkal, valamint 5 millió koronára emelt alaptőkével, – amely ötezer darab, egyenként ezer korona névértékű részvényre oszlott – a korábbi sikertelen kérévény után ismételten telephelyengedély iránti kérelemmel fordultak a járási főszebényhez.³⁴

A nevében új, ám tagságában és szerkezetében régi vállalkozás júniusban közvetve ismét érzékeny vereséget szenvedett Farkasházyékkal szemben. A Budapesti Királyi Törvényszék ugyanis bűnösnek mondta ki sajtó útján elkövetett hitelrontásban Aradi Szabó Istvánt, akit ezért 2400 korona büntetésre ítelt. A hírlapíró elítélése fontos győzelmet jelentett Farkasházyék számára, különösen, miután a legtöbb fővárosi napilap beszámolt az ítéletről és röviden magáról az ügyről is.³⁵ A napilapok híradásai mellett a szakma legfontosabb lapja, a *Magyar Iparművészet* is közölt cikket a bírósági döntéssel kapcsolatban. Az írás legérdekesebb része a jogi eljárás rövid taglalása mellett az egész ügy mögött meghúzódó politikai és pénzügyi érdekek kérdését is feszegette. Nagy személyén keresztül pedig arra a jelenségre, mentalitásra utalt, amely szerinte nélkülöz minden szakmai, esztétikai vagy morális szempontot, és kizárólag a cégalapítást, a mindenáron való haszonszerzést helyezi előtérbe.³⁶

Ez a „cégalapítási láz” politikai háttere miatt az egykorú, első sorban ellenzéki politikusokat és a sajtót is foglalkoztatta. A politikai és gazdasági összefonódás kapcsán gyakran használták az úgynevezett „kurzuslovag” kifejezést. Ezen olyan vállalkozó kedvű, az adott foglalkozáshoz, tevékenységhez nem feltétlenül értő személyt értettek, aki mögött általában mindenki által sej-

³³ BFL Cégbírószági iratok. A Herendi Porcelángyár Rt. iratai. VII.2.e. Cg. 20581.

³⁴ MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

³⁵ *Pester Lloyd*, 1922. június 1.; *Budapesti Hírlap*, 1922. június 14.; *Pesti Hírlap*, 1922. június 14.; *Magyarország*, 1922. június 14.

³⁶ *Magyar Iparművészet*, 1922/1. 66.

tett, ám hivatalosan meg nem nevezett politikai támogatottság állt. Vázsonyi Vilmos ellenzéki politikusként 1922 novemberében szintén erről beszélt, amikor a keresztény és nemzeti jelszó alatt kiépülő, a nemzet helyett azonban egyéni érdekeket szem előtt tartó, politikai támogatással bíró vállalkozókra, vállalkozói csoportokra hívta fel a figyelmet.³⁷

Visszatérve 1922 nyarára, a két bírósági ítéletet követően ismét érdekes események alakultak az ügyben. Az új néven (MP Rt.) működő vállalkozás által benyújtott telephely-engedélyezési tárgyalásra került sor Herenden, ahol Nagy Jenő mellett egy új veszprémi ügyvéd, Csete Antal is megjelent. A névváltoztatás és tőkeemelés ellenére hivatalosan továbbra is mindössze két igazgatósági tagot számláló MP Rt., Farkasházyhoz hasonlóan, immár két ügyvéddel dolgozott tovább. A budapesti illetőségű Nagy feltételezhetően nem véletlenül kérte fel Csetét a képviselőjére. A veszprémi ügyvéd a város közéletének aktív szereplője, a Katolikus Kör elnökségi tagja, a helyi ügyvédi kamara helyettes elnöke, valamint a püspökség ügyvédje is volt. Alig fél évvel korábban pedig éppen Farkasházy Jenő barátjával, a liberális Rainprecht Antallal vívott sajtóvitát a veszprémi püspökség közéleti szerepéről.³⁸ Nagy és a mögötte álló „titokzatos” körök tehát egy olyan keresztény ügyvédet választottak, aki kiválóan ismerte a helyi politikai és egyházi eliteket, és e körökben komoly befolyással is bírt.

A telephely-engedélyezés helyszíni tárgyalásán Farkasházy ügyvédje ismét ellenezte az új gyár létesítésének tervét. Véleményét néhány nappal később hivatalos formában is benyújtotta a községi előljárásnak. Az ügy érdekessége, hogy Herend község bírója és jegyzője ezúttal is támogatta a telephely-engedélyt, hivatkozva az új munkalehetőségekre és a falu remélt bevételnövekedésére.

Nagy Jenőék a névhasználati határozat megkerülésével, azaz névleg egy új vállalkozás indításával újabb offenzívát indítottak a Herendi márka megszerzése érdekében. Az átkeresztelt cég-

³⁷ *Budapesti Hírlap*, 1922. november 24.

³⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1922. december 11.; 1922. december 25. Az ügy végül a püspöki titkár feljelentésére a veszprémi ügyészségen folytatódott.

név mellett ezt bizonyítja a tökeemelés, valamint egy új, a helyi ügyeket ismerő és politikai értelemben is „megbízható” ügyvéd alkalmazása. A tudatos, jól összehangolt támadást a legjobban mégis az jelzi, hogy a helyszíni tárgyalás előtt egy nappal a szélsőjobboldali *Szózat* című lapban egy terjedelmes cikk jelent meg Farkasházy gyáráról.³⁹ Nem meglepő, hogy Nagy és ügyvédje másnap az ügyben eljáró főszolgabírónak személyesen adta át a lap egy példányát. A cikk írója – akinek személye nem derült ki – helyszíni tudósítóként, *Szerte szélednek a világhírű porcellánfestők – Már csak nyolcan dolgoznak a régi gyárban* címmel közölt riportot Farkasházy Jenő vállalkozásáról.

A cikk kapcsán fontos leszögezni, hogy Farkasházy és alkalmazottainak viszonya nem mindig volt felhőtlen. Ez egyrészt az egyszemélyi tulajdonlás okozta szervezési problémák, másrészt Farkasházy habitusa, stílusa miatt alakulhatott ki.⁴⁰ A bizonytalan és nehezen kiszámítható termelés, valamint a személyes ellentétek miatt az első világháborút követően több alkalommal is kifejezetten feszült volt a viszony a felek között. Nem véletlen, hogy ezekben a hónapokban ügyvédjei próbáltak egyezsége jutni a munkásokkal.

A *Szózat*-ban megjelent cikkekre válaszul Várady Gábor, ahogy egy évvel korábban, úgy most is sajtó útján elkövetett hitelrontás címén jelentette fel a szerkesztőséget,⁴¹ majd néhány hónappal később Nagy Jenőt mint feltételezett megrendelőt. Érdekes egybeesés, hogy Vasek Ernő akkoriban még két másik – ugyancsak a *Szózat*-ban, illetve az ideológiailag közel álló *Népben* megjelent – cikk szerzőjét is védte a Budapesti Királyi Törvényszéken.⁴²

A folyamatban lévő ügyekben 1922 augusztusában ismét sikert könyvelhetett el Farkasházy. A Budapesti Királyi Törvényszék ugyanis elrendelte az MP Rt. herendi jegyekkel ellá-

³⁹ *Szózat*, 1922. július 11.

⁴⁰ Szűts István Gergely: *A műhelytől a szalonig*. I. m.

⁴¹ BFL VII.18.d. (Budapest Fővárosi Ügyészség) 13203./1922. sz. ügy.

⁴² Kádár Lehel újságíró a fehérterror során vezető szerepet betöltő Héjjas Iván tetteit dicsérte, ami miatt a főügyészség beperelte őt. A tárgyalásról rövid összefoglalást ad: *Budapesti Hírlap*, 1923. január 14. Nem sokkal később Rupert Rezső ellenzéki liberális képviselő perelte be Kádárt, ebben az ügyben is Vasek lett a védője.

tott porcelántárgyainak lefoglalását és zár alá vételét.⁴³ Azonban ez sem akadályozta meg Nagy Jenőéket abban, hogy továbbra is herendi mintákat fessenek, hiszen a zár alá vétel csak a készárukat érintette.

A Budapesti Királyi Törvényszék döntését követően sem nyugodhattak meg Farkasházyék. Különösen azután, hogy az MP Rt. telephely-engedélyeztetési eljárása ismét a vármegyei alispánhoz mint a másodfokú iparhatósági döntőnközhöz jutott, aki 1923 márciusában a főszolgabírói véghatározatot megerősítve engedélyezte azt. Ennek értelmében Nagy Jenőék a régi gyár szomszédságában, a bérelt ház portáján immár hozzáláthattak tervezett beruházásaikhoz.

Ez a határozat egy régóta halogatott lépésre, a részvénytársaság megalapítására készítette Farkasházy Jenőt. Egy új vállalkozás létrehozása azonban még egy bejáratott márka esetében is nagyban függött a pénzügyi háttérrel biztosító bankok, pénzintézetek, netán az állam szerepvállalásától.

1923 első hónapjaiban komoly tárgyalások zajlottak potenciális befektetőkkel, és végül hosszas előkészületek után július 24-én a Mobil Bank Rt. fővárosi irodájában megtartotta első közgyűlését az augusztus 23-án bejegyzett Herendi Porcelángyár Részvénytársaság (HP Rt.).⁴⁴ Ezzel közel egy időben a „Farkasházy Fischer Jenő Herendi Porcelángyár” céget a veszprémi törvényszék mint cégbíróság törölte nyilvántartásából.

Az alakuló közgyűlésen megválasztott igazgatóság elfogadta, hogy a részvénytársaság 500 millió korona alaptőkével jöjjön létre, amely 1 millió 250 ezer, egyenként 400 koronás névértékű részvényre oszlott szét. Az alapítás pillanatában Farkasházy Jenőn kívül tizenöten kerültek be részvényesként az Rt. vezetésébe. A pénzügyi háttérrel az alig fél évvel korábban alapított Mobil

⁴³ B 19204/1922. sz. alatti ügy szerint 1922. augusztus 3-án a Nagymező utca 8. szám alatt 786 olyan porcelántárgyat találtak, amelyeken herendi márkajelzés volt. Ezeket bírói határozattal zár alá vették, azonban az 1923 márciusában tartott újabb vizsgálat során 169 darab hiányzott. MNL VeML XI.46.c.bb. II. 10. tétel.

⁴⁴ MNL VeML XI.46.c.aa.I. 2. tétel. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1923.

Bank, valamint az 1921 márciusában életre hívott Lloyd Bank biztosította.⁴⁵

Ahogy Fischer Emil és Nagy Jenő cégei, úgy az új Herendi Porcelángyár Rt. esetében is fontos részletesen áttekinteni az alapítók életpályáját, kötődéseit, hiszen közöttük jó néhány kapcsolódási pont felfedezhető. A közös politikai és pénzügyi kooperáción túl, azzal szoros összefüggésben egy összetartó világszemlélet is felfedezhető az alapítók között. Ha nem is mindenkre, de a többségre jellemző lényeges vonásokat akarjuk meghatározni, úgy esetükben leginkább olyan, a dualizmus korában szocializálódott, nagyrészt asszimiláns self-made manekről⁴⁶ beszélhetünk, akik a fővárosi politikai és gazdasági élet ismert szereplőivé váltak a 20. század első évtizedére.⁴⁷ Politikai irányultságuk egyrészt a Függetlenségi és 48-as Párthoz köthető, Farkasházy Zsigmond és Héderváry Lehel esetében egyértelműen, hiszen ők a párt színeiben országgyűlési képviselők is voltak. Másrészt az 1920-as években közismerten Rassay Károly ellenzéki körébe tartoztak, így például Pfeifer Ignác, illetve az 1924 júniusában az igazgatóságba választott Marczali Henrik is.⁴⁸ Szintén közös szellemi közeget jelentett az 1922-ben Halasi Fischer Ödön igazgatósági tag által alapított, a magyar szabad kereskedelmet támogató Cobden Szövetség, illetve a részvénytársaság alapítás-

⁴⁵ A Mobil Bank Rt. 1922. december 30-án alakult Budapesten 1 millió 800 millió korona alaptőkével, a Lloyd Bankot 1921-ben alapították Budapesten 200 millió korona alaptőkével.

⁴⁶ Az igazgatóság tagjai: Fischer Ödön közgazdász, a Cobden Szövetség egyik alapítója, a *Világ*, majd a *Magyar Hírlap* elnöke; dr. Horváth Béla Veszprém város főügyésze; Layer Károly, az Iparművészeti Múzeum igazgatója; Pfeifer Ignác egyetemi tanár; Héderváry Lehel ügyvéd, újságíró, országgyűlési képviselő; Várady Gábor ügyvéd; Salusinszky Gyula, a Lloyd Bank alelnöke; Pálmai Lajos közjegyző, politikus; Sebestyén Arnold újságíró, Az Est Lapok igazgatója; Csécsey József (mindössze egy napig); Farkasházy Zsigmond ügyvéd, országgyűlési képviselő. Rajtuk kívül négyen: Hubay Jenő hegedűművész, a Magyar Zeneművészeti Akadémia elnöke, Fónagy Aladár, a Mobil Bank igazgatója, Petrovics Elek, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója és Végh Gyula, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója bejegyzési kérelmük elbírálására vártak.

⁴⁷ Külön köszönet Eöry Áronnak a kapcsolathálók feltérzásában és tipizálásában nyújtott segítségéért.

⁴⁸ L. NAGY Zsuzsa: *Bethlen liberális ellenzéke*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 65.

ban a háttérből segítő Rainprecht Antal által fémjelzett későbbi páneurópai mozgalom is. Fischer Ödön emellett a Mobil Bank igazgatósági tagja is volt, az ő közbenjárására került kapcsolatba a pénzintézet és a részvénytársaság.

A részvénytársaság alapításakor elfoglalt pozíciók és szerepvállalások alapján tehát kijelenthető, hogy a túlnyomórészt fővárosi alapítók leginkább Bethlen szabadelvű, liberális ellenzékének holdudvarába tartoztak, és többségében jó kapcsolatokat ápoltak a főként zsidó származású, multipozicionális gazdasági elittel. A vállalat későbbi működése is bizonyítja, hogy a vezetés kapcsolatrendszere, menedzsmentje nagyban – de hangsúlyozottan nem kizárólagosan – hozzájárult a pénzügyi és értékesítési eredmények alakulásához.⁴⁹

A HP Rt. igazgatótanácsában is megtaláljuk a bankok, pénzintézetek delegáltjait. Salusinszky Gyula a Lloyd Bank alelnöke és jogtanácsosa, Fónagy Aladár a Mobil Bank igazgatója, valamint Fischer Ödön ez utóbbi pénzintézet igazgatósági tagja volt. Ők és más igazgatósági tagok is kötődtek egyéb gazdasági vállalkozásokhoz is. A tagság kapcsolódási pontjait vizsgálva kiderült, hogy Salusinszky Gyula a korszak legnagyobb médiakonzernjének, Az Est Lapok Rt.-nek a jogtanácsosa is volt, státusát feltételezhetően fivérének, Imrének köszönhette, aki már a kezdetektől a cég vezérkarához tartozott.⁵⁰ Ugyancsak szorosan kötődött a sajtóbirodalomhoz egy másik igazgatósági tag, Sebestyén Arnold ügyvéd, újságíró is, aki szintén az alapítástól Az Est Lapok Rt. igazgatója volt. A sajtóbirodalom vezére a kortársak körében meglehetősen megosztó személyiségnek számító Miklós Andor volt, akinek neve hivatalosan ugyan nem bukkant fel a cég irataiban, közvetett jelenlétére azonban számos jel utal. Ezek alapján kijelenthető, hogy Az Est Lapok Rt. érdekeltséggel birt a Herendi Porcelángyár Rt.-ben.

⁴⁹ Szűts István Gergely: *Üzlet és diplomácia. A Gulden Gyula vezette Herendi Porcelánmanufaktúra*. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2015.

⁵⁰ Salusinszky Gyula látta el Az Est Lapok védelmét az 1921-ben kirobbant, úgynevezett ál-Az Est-ügyben, erről bővebben lásd Lengyel András: Az úgynevezett ál-Az Est. Egy magyar médiacsata története. *Forrás*, 7–8. (2007) 106–122.

Miklós Andor neve közvetlenül 1923 karácsonyán bukkan fel először, miután néhány hónappal a HP Rt. megalakulása után több, pozitív hangvételű cikk is megjelent az új vállalkozásról.⁵¹ A vállalat vezetősége 1924. januárjában levélben köszönte meg a sajtómágnásnak a bizalmat és a pozitív hozzáállást.⁵² Bár a levél alapján úgy tűnhet, mintha egy kívülálló szimpatizánsról lenne szó, *Az Est* jelenlétét másik két, egyértelműbb forrás is bizonyítja. 1924 májusában Farkasházy Jenő meghívására Miklós Andor, Sebestyén Arnold és a *Magyarország* című lap szerkesztője társaságában Herenden ebédelt, ahol természetesen a gyárat is megtekintette.⁵³ Néhány hónappal később pedig a konszern 20 millió korona kölcsönt folyósított a részvénytársaságnak.⁵⁴

A Farkasházy Jenő által vezetett új részvénytársaság tehát meglehetősen jó kondíciókkal és szerteágazó kapcsolatrendszerrel rendelkezett. A megalapítást követően sajtójuk is kedvező volt, ez is szerepet játszhatott abban, hogy ismét megnőtt az érdeklődés a herendi termékek iránt. Ezt persze Nagy Jenőék igyekeztek kihasználni, ennek érdekében egyes fővárosi lapokban hirdetésekkel adtak fel herendi gyártmányaikat reklámozva.⁵⁵

1923 decemberében ismét jelentős változások történtek Nagy Jenő környezetében. Vasek Ernő helyett egy új ügyvéd, Margalits Ede lett vállalkozásának jogi képviselője. Vasek az ügyvédi megbízatást egy nagy port kavart ügy miatt volt kénytelen visszaadni. Ezekben a napokban mint a Tanító Bank igazgatósági tagja ellen sikkasztás gyanújával eljárás indult, amelynek részeként február elején néhány napra őrizetbe is vették.⁵⁶ Az eset, korábbi politikai szerepvállalásai miatt különösen a liberális lapok hátsójain, nagy visszhangot kapott. Az ügy kapcsán sorra vették elő Vasek és társainak 1919-ben és 1920-ban történt vélt vagy valós üzelmeit.⁵⁷

⁵¹ *Az Est*, 1923. december 21.; *Magyarország*, 1923. december 22.

⁵² MNL VeML XI.46.c.aa.I. 29. tétel.

⁵³ MNL VeML XI.46.c.bb.I. 2. tétel.

⁵⁴ MNL VeML XI.46.c.aa.I. 3. tétel. Az 1924. november 18-án tartott végrehajtó bizottsági ülés jegyzőkönyve.

⁵⁵ *Pesti Tőzsde*, 1923. szeptember 27.; *Magyar Tőzsde*, 1923. szeptember 29.

⁵⁶ *Budapesti Hírlap*, 1924. február 12.

⁵⁷ *Budapesti Hírlap*, 1924. április 16.; *Népszava*, 1924. január 24., 25.

Új szereplők, új csoportok?

Vasek Ernő „bukása” kapcsán fontos megvizsgálni, ki vállalta tovább Nagy Jenő jogi képviseletét. Margalits Ede neve először 1923 decemberében bukkan fel az ügy iratai között. A fővárosi ügyvéd 1921 őszén ment nyugdíjba, ezt követően már a Ferenc körúton működtette privát praxisát. Előtte a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék vizsgálóbírójaként legfontosabb megbízása kétségkívül a Tisza István miniszterelnök meggyilkolásával vádolt személyek kihallgatása és vád alá helyezése volt.⁵⁸ Ez az ügy kétségkívül közismertté tette, ezért is csodálkoztak Farkasházyék, amikor neve felbukkant a kétes hírű Nagy Jenő mellett. Később, informális úton, úgy értesültek, hogy Margalits a jogi képviseletet az igazgatósági tagságért cserébe fogadta el.⁵⁹ Amennyiben ez igaz, akkor a Magyar Porcelángyár Rt.-ben a folyamatban lévő bírósági ügyek ellenére komoly perspektívát láthatott.

Margalits Ede esetében szintén fontos megvizsgálni, milyen szellemi, politikai körökben mozgott, milyen irányzatokhoz tartozhatott. Arra vonatkozó forrás sajnos nincs, hogy honnan és mióta ismerhette Nagyékát, megjelenésével párhuzamosan azonban újabb személyek és politikai, pénzügyi csoportok is feltűntek az MP Rt. körül. 1924 júliusában a cég már nem a Nagymező utcában, hanem Margalits Ede Ferenc körúti lakásán (irodájában) tartotta közgyűlését.⁶⁰ Az itt megjelentek igazgatósági tagságáról döntött a közgyűlés, majd ezt követően egyöntetűen indítványozták Nagy Jenő igazgatósági tagságának és cégjegyzési jogosultságának cégbírószági törlését. Ezen a napon a részvénytársaság igazgatósági tagja lett dr. Taubinger (Tőrey) Zoltán, Lázár József, Görgey István és Margalits Ede.⁶¹ Nagy Jenő kiválása nem érintette korábbi üzletfelét, Huszár László plébánost, aki továbbra is

⁵⁸ Az ügyben vizsgálatot lefolytató dr. Kovács Lajos vizsgálóbíró betegsége miatt dr. Margalits Edét nevezték ki helyette. *Magyarország*, 1919. december 6.

⁵⁹ MNL VeML XI.46.c.bb.I. 2. tétel. Farkasházy Jenő levele Horváth Bélának (1925. március 13.)

⁶⁰ *Budapesti Közlöny*, 1924. július 4.

⁶¹ *Központi Értesítő*, 1924. december 18.

az igazgatóság tagja maradt. Azaz az eddig is háttérben maradó plébános jelentette a folytonosságot, míg az ügghöz nevét adó, konfrontálódó Nagyot saját akaratából vagy tudta nélkül eltávolították.

A négy új tag megjelenésével talán a Nagy Jenő mögött álló (állt) titokzatos politikai és gazdasági körök is láthatóvá válhatnak. Bár a közvetlen kapcsolatot nehéz bizonyítani, az mindenestre figyelemreméltó, hogy Margalits már fél évvel Nagy eltávolítása előtt az ügyvédje volt. Az pedig különösen érdekes, hogy Huszár plébános továbbra is az igazgatóság tagja maradt. Azaz az új igazgatósági tagok megjelenésével sem történt egyértelmű váltás, sem elhatárolódás a korábbi vezetéstől. Az új igazgatósággal kapcsolatban Farkasházyék gyanakvóak voltak. Horváth Béla a következő rövid, de annál sokatmondóbb jellemzést küldte ezekről a személyekről: „négy-öt ferenczkörüti egyén lett igazgatónak bejegyezve”.⁶²

Mire utalhatott ezzel a veszprémi ügyvéd? A négy új igazgatósági taggal kapcsolatban kevés forrás található, azonban van egy olyan közös kapcsolódási pont, amely az MP Rt.-ben való felbukkanásukkal összefügghet. Ez pedig a korszak másik sajtómágnásának és az információáramlás egyik legfőbb irányítójának, Kozma Miklósnak a személye. Kozma 1920-tól a magyar kormány félhivatalos hírügynökségét, a Magyar Távirati Irodát vezette, emellett pedig a Magyar Országos Tudósító (MOT) is az irányítása alá tartozott. Kozma a kormányzat egyik fontos emberének számított, akinek a sajtón keresztül komoly hatalma, befolyása volt. Bár a Nagy Jenő-féle MP Rt. átvételében neve közvetlenül nem bukkan fel, a vállalkozásaiban érdekelt munkatársaié azonban igen. Taubinger (Tőrey) Zoltán alapító igazgatósági tagja, majd 1926-tól felelős szerkesztője volt a MOT-nak, néhány évvel később pedig a Magyar Filmiroda igazgatója lett. Lázár József hírlapíró a MOT fővárosi és közgazdasági rovatának szerkesztője volt, míg Görgey István korábbi nemzetgyűlési képviselő is a MOT igazgatóságában szerepelt. Azaz az MP Rt.-ben

⁶² MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

megjelenő új igazgatósági tagok mind kötődtek a MOT-hoz, és ezen keresztül Kozma Miklóshoz és érdekeltségeihez.

Az MP Rt. új igazgatósága az ominózus közgyűlésen jelentősen megemelte az alaptőkét, 5 millióról 250 millió koronára. Források hiányában sajnos nem ismert, hogyan és milyen céllal jelentek meg az új igazgatósági tagok és a velük együtt érkező 245 millió korona tőke. Az viszont egyértelműnek tűnik, hogy komoly perspektívát láttak a vállalkozásban. Szakmai szempontból a leglényegesebb változás az volt, hogy Nagy Jenővel ellentétben ők a festés mellett porcelángyártásban is gondolkodtak. Ennek kapcsán azonban felmerülhet a kérdés, ha ennyire új irányvonalat és szemléletváltozást akartak, akkor miért maradhatott az igazgatóság tagja Huszár plébános? És vajon a közgyűlés után megszakítottak-e minden kapcsolatot a kétes hírű Nagy Jenővel?

A Herendi Porcelángyár vezetése, miután tudomást szerzett a konkurencia strukturális átalakulásáról, informális csatornákon keresztül adatokat próbált szerezni azok politikai és pénzügyi erejéről, kötődéseiről. Ezzel kapcsolatban egészen különböző helyekről és személyektől érkeztek hírek. 1924 augusztusában például egy Fodor Dániel nevű tőzsdei bizományos írt bizalmas levelet Farkasháznak, megvilágítva a Magyar Porcelángyár belső helyzetét. „Sikerült megtudnom, hogy a kontár Nagynak alig van már benne része, az új részvényesek háta mögött legyőzhetetlen hatalom áll. A legerősebb részvényes (40%) valami Huszár nevű goj plébános Kistarcsán.”⁶³

Az új igazgatósági tagok kötődése és a mögöttük álló pénzügyi és politikai erőter mellett a HP Rt. vezetéségét az MP Rt. értékesítési eredményeiről érkezett hírek is nyugtalanították. Több helyről is úgy értesültek, hogy az MP Rt. az ellene indított perek, sajtócikkek ellenére továbbra is sikeresen értékesíti herendi festésűnek titulált porcelánjait az eredeti ár majd egyharmadáért. Ennek megtörése érdekében a HP Rt. ügyvezető igazgatója, Gulden Gyula⁶⁴ igyekezett olyan személyeket megkeresni, akik vásároltak Nagytól.

⁶³ MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

⁶⁴ Gulden Gyula (Budapest, 1898 – Syracuse, USA, 1979) német apától és angol anyától született, iskoláit Budapesten végezte. 1923-ban került a Herendi

Az MP Rt. belső szerkezetében történt változások ellenére továbbra sem volt egyértelmű Nagy Jenő szerepvesztése. Bár a cég új vezetői szerint megszakítottak minden kapcsolatot vele, azonban ennek ellentmondó hírek érkeztek a szakmából és a vásárlóktól. Emiatt Guldenék maguk próbálták kideríteni az igazságot. Két, ismeretségi körükbe tartozó hölgy segítségével próbavásárlást tartottak augusztusban a budapesti üzletben. „Ma délután voltam Pogány Györgynével Magyar Porcelángyár Herendnél a Nagymező utcában. Egy szürke, nyírott bajszerű úr fogadott, nem volt igen előzékeny, sőt tartózkodóan viselkedett. Mikor mondtam, hogy készletet szeretnék, barátságosabb lett, s kezdett a másik szobából mintatányérokat kihozni, a Herendi feliratúakat [...] Azt mondta, hogy tulajdonképpen két gyár van Herenden, de mind a kettő veszi a porcelánt, egyik se gyártja, és ugyanazok a herendi festők festik mindegyiket.”⁶⁵

A leírt személy az a Nagy Jenő volt, akinek elvben egy hónappal korábban megszűnt igazgatósági tagsága és érdekeltisége az MP Rt.-ben. Az MP Rt. hivatalos közleményének mondott tehát el, hogy a Nagy által bérelt korábbi székhelyen továbbra is folyt a porcelánok értékesítése. Farkasházy Jenő és ügyvédjei e bizonyítékokkal a kezükben tisztázni szeretnék volna az MP Rt. új igazgatósága és Nagy Jenő közötti nem hivatalos kapcsolatokat.

1924 szeptemberében úgy tűnt, az MP Rt. új vezetése maga is szeretné egyértelműsíteni a helyzetet. Ebben a hónapban ugyanis két olyan esemény is történt, amely arra engedett volna következtetni, hogy tényleg megszűnt minden kapcsolat közöttük. Az első és fontosabb, hogy Margalits Ede helyett immár egy új ügyvéd, Moldoványi Gyula neve szerepelt a fennmaradt ügyiratokban. A másik változás, hogy Nagy Jenő az V. kerület, Bálvány utca 15. szám alá tette át a székhelyét, megszüntetve ezzel a Nagymező utcai árusítóhelyet.

Mielőtt továbbmennénk, fontos megvizsgálni, ki volt az a személy, aki vállalta a pozíciót vesztett Nagy Jenő jogi képvisel-

Porcelángyárhoz, 1926-ban ügyvezető igazgató lett, és az 1930-as évek közepére többségi részvénytulajdonos. Életéről és vállalatvezetői tevékenységéről bővebben lásd Szűts István Gergely: *Üzlet és diplomácia*. I. m.

⁶⁵ Pollák Manóné levele. MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

tét. Moldoványi nem meglepő módon szintén egyértelmű kapcsolódást mutat egy, a korszakban jól ismert politikai és üzleti csoporttal. Ő maga az egykori keresztény-nemzeti, majd egyre inkább ellenzékivé váló⁶⁶ Központi Sajtóvállalat mellett olyan katolikus vállalkozásokban játszott szerepet, mind a Stephaneum Nyomda, a Magyar Kurír Rt., valamint a Szent István Társulat. Ugyancsak érdekes, hogy a már idézett 1922-es veszprémi választások kapcsán a Rainprecht Antal győzelmét megtámadó petíció aláíróinak szintén ő látta el a jogi képviselétét.⁶⁷ Mindezek alapján úgy tűnik, hogy Moldoványi az alapítástól a Nagy Jenőék mögött álló körök képviselője volt. Szerepvállalása pedig arra utalhat, hogy bár Nagy helyzete hivatalosan jelentéktelenné vált, a folyamatban lévő ügyekben továbbra is segíteni próbálták egykori kegyeltjüket. Szeptember elején Gulden Gyula arról tájékoztatta Várady Gábort, hogy a Bálvány utca 15. szám kapujában egy Magyar Porcelángyár Rt. Herend feliratú tábla van kifüggesztve. Ez azt jelenti, hogy Nagy Jenő az MP Rt. tudta nélkül vagy hallgatólagos beleegyezésével továbbra is értékesítette a festett cseh porcelánokat.⁶⁸ A kérdés ismét csak az volt, mindez az új vezetőség tudtával történt-e. Erre megnyugtató válasz a következő hónapokban sem érkezett.

1924 decemberében *A Reggel*, majd *Az Újság* című lapokban olyan apró betűs hirdetések jelentek meg, amelyekben az MP Rt. a Bálvány utcai üzlettel és a herendi székhellyel hirdette magát.⁶⁹ Várady ismét magyarázatot kért az MP Rt. igazgatóságától. 1925 márciusában azzal védekeztek, hogy azokat a hirdetéseket Nagy Jenő adta fel, ez azonban – ha ő nyáron valóban távozott a cégtől – elég valószínűtlennek tűnt.⁷⁰ Szintén ellentmond magyarázatuknak, hogy egyes budapesti porcelánkereskedőktől Farkasházyék úgy értesültek, hogy a már kialakított és működő-

⁶⁶ KLESTENITZ Tibor: I. m. 189.

⁶⁷ *Budapesti Hírlap*, 1923. február 28.

⁶⁸ MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

⁶⁹ *A Reggel*, 1924. december 12.; *Az Újság*, 1924. december 14.

⁷⁰ Horváth Béla Várady Gábornak (1925. március 10.): „Ostobaság ez, mert hiszen nem bolond Nagy, hogy a Magyar Porcelángyár részére hirdessen és a hirdetéseket ő fizesse, de hát az ő védekezésük mindig valami különös és nekünk kell bizonyítani.” MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

dő kapcsolataira tekintettel az MP Rt. termékeinek értékesítését nem hivatalosan Nagyra bízta.⁷¹

Az MP Rt. belső helyzete, jogkörei, de leginkább Nagy Jenővel való kapcsolatuk 1924 végéig tehát meglehetősen ellentmondásos maradt.

A Herendi Porcelángyár Rt. a folyamatban lévő ügyektől függetlenül igyekezett saját imázsát tovább erősíteni. 1924 decemberében egy újabb kiállítást rendeztek a Hungária Műipari Rt.-nél, amelyről Miklós Andor sajtóirodalmának lapjai, *Az Est*, a *Magyarország* és a *Pesti Napló* rövid, méltató cikkeket közölt.⁷²

1924 végén a HP Rt. és a helyi munkások viszonya is rendeződni látszott, ezt bizonyítja, hogy újabb szakemberek tértek vissza az MP Rt.-től korábbi munkahelyükre.

A két porcelángyár közötti bizonytalan és bizalmatlan kapcsolat talán még hosszú ideig fennállhatott volna, ha nem születik 1925. február 19-én, a veszprémi törvényszéken egy fontos, az elhúzódó, bonyodalmas ügy kimenetelét befolyásoló ítélet. A törvényszék még az 1921 májusában Herend község előjárói által kiadott, Farkasházy jó hírét sértő hitelrontási ügyben hozott határozatot. Ennek értelmében Nagy Jenőt hitelrontás vétsége miatt két év fegyházbüntetésre és 500 ezer korona pénzbüntetésre ítélték.⁷³ Az ügyész emellett indítványozta a vádlott letartóztatását is, ám a bíróság azt végül elutasította.

Az egész ügy talán legérdekesebb fejleménye volt, amikor az ítélethirdetést követően Horváth Bélát felkereste irodájában Nagy Jenő. Az ügyvéd levele szerint Nagy azt ajánlotta, hogy az ellene folyamatban lévő ügyek megszüntetéséért cserébe megszerzi a HP Rt.-nek az MP Rt. többségi részvénytulajdonát, amely állítása szerint akkor Huszár plébános tulajdonában volt. Horváth Béla azonban elutasított bármiféle egyezkedést.⁷⁴

⁷¹ MNL VeML XI.46.c.bb.I. 2. tétel.

⁷² MNL VeML XI.46.c.aa.I. 41. tétel.

⁷³ A Veszprémi Királyi Törvényszék iratai rendkívül hiányosan maradtak fenn, ennek az ügynek az iratai sincsenek meg. Így a bírói döntést levelezésekből, beszámolókból, újságcikkekből ismerjük.

⁷⁴ MNL VeML XI.46.c.bb.I. 10. tétel.

A Nagy Jenővel szemben született ítélet a helyi és az országos sajtóban is hírré vált. Az ügyel kapcsolatban közölt írásokban közös, hogy nem egyszerű gazdasági perről, hanem a mögötte meghúzódó ideológiai és pénzügyi szembenállásról, politikai csatákról szóltak. A liberális, ellenzéki lapok természetesen ismét az évtized elején berendezkedő keresztény-nemzeti kurzus visszaéléseire, a hatalmi módszereik kétes természetére hívták fel a figyelmet.

Az *Est* a beszámolója végén – talán a lassan konszolidálódó belpolitikai helyzet jeleként – megjegyezte, hogy Nagy mögött, a korábbi hírekkel ellentétben, közvetlenül mégsem a klérus állt. „Nagy Jenő buzgó katolikusnak adta ki magát, a feszület állandóan ott feküdt az íróasztalán és azt híresztelte a vállalata mögött a klérus áll. Magyar Porcelángyár Rt.-nek nevezte el vállalatát és úgy hirdette, hogy a klérus állította fel ezt az új keresztény gyárat a régi herendi gyárvállalattal szemben. Mondani sem kell külön, hogy a kurzusnak milyen öröme tellett az új vállalkozásban és az új vállalkozóban ezek után. Minden hivatalos támogatást megkapott a kurzus részéről, a régi porcelángyár hátrányára és kárára [...] Kiderült az is, hogy Nagy Jenő vállalatához semmi köze sem volt a klérusnak.”⁷⁵ Ez alapján úgy tűnhet, hogy a klérus közvetlenül nem állt mögötte, ami persze nem jelenti azt, hogy ne tudott volna a létezéséről. A cikk inkább azt sugallja, hogy elsősorban a korszak politikai vezetésének van felelőssége az ügyben.

A *Népszava* ezzel szemben továbbra is a korszak tipikus jelenségeként tekintett az esetre, ahol az összefonódó politikai elit és katolikus egyház egyértelmű befolyása alá kívánta vonni a gazdaságot.⁷⁶ A megye meghatározó lapja, a *Veszprémvármegye* márciusban megjelent cikkében az elítélt Nagy és az MP Rt. tisztázatlan viszonyára tett utalásokat. Ennek hatására a cég úgy érezte, végre tisztáznia kell magát a Nagy Jenőhöz fűződő viszonyában.⁷⁷ A lapban közölt nyilatkozatuk szerint ők már 1924 áprilisa óta megszakítottak minden kapcsolatot Naggyal, hiszen

⁷⁵ Az *Est*, 1925. február 26.

⁷⁶ *Népszava*, 1925. február 26.

⁷⁷ *Veszprémvármegye*, 1925. március 8.

igazgatósági státusa megszűnt, a részvények 95%-a pedig egy új érdekeltségi körhöz került. Ez a korábban közölt források, valamint Nagy Jenő Horváth Bélának néhány hónappal korábban tett ajánlata – amely persze blöff is lehetett – alapján úgy tűnik, nem volt teljesen igaz. Az MP Rt. ugyanis informális úton 1924 őszéig bizonyosan kapcsolatban maradt Naggyal.

Nagy Jenő elítélése a két cég közötti egyeztetésekben, ha lassan is, de új korszakot nyitott. Az MP Rt. néhány héttel később már nyíltan szembehelezkedett a bukott Naggyal, és tőle elhatárolódva, független partnerként kívánt tárgyalni a HP Rt.-vel. Március végén a két fél ügyvédjei megkezdték a tárgyalásokat, és április 6-án egy megállapodás tervezetét is kidolgoztak.⁷⁸ Eszerint az MP Rt. nem folytatja herendi gyára építését, sőt a megegyezést követő két héten belül teljesen beszünteti a termelést. Eddig az időpontig a HP Rt. pedig vállalja, hogy egy peres ügy kivételével a folyamatban lévőket megszünteti. A kivételt a védjegybitorlás jelentette, hiszen annak kapcsán éppen a márkanév egyedisége volt a tét. A tervezett szerződés főbb pontjait végigolvasva, az alig egy évvel korábban jelentős tőkeemelést végrehajtó, kiváló politikai kapcsolatokkal rendelkező MP Rt. az ügy egyértelmű vesztesének tűnik. Részvényeit ugyanis át kellett volna adnia a HP Rt.-nek, gyártelepén a termelést be kellett volna szüntetnie, ezek együttesen pedig a vállalkozás végét jelentették volna.

Elítélését követően a vállalat iratanyagában már alig találkozunk Nagy Jenő nevével. Bár 1925 tavaszán az ügy megnyugtató módon kezdett rendeződni, ennek ellenére Várady Gábor még ősszel írott levelében sem tudott teljesen hinni abban, hogy véget érhet az ügy. „Énnekem eszem ágában sincs, hogy még egyszer mondjak olyan valamit, a hatalmas Nagy Jenőre, aki az országban még mindig erősebb, mint mi vagyunk, hogy alkalmat adjak neki arra, hogy a bíróságokat, igazságügyminisztériumot és Isten tudja még kiket rám uszítson. Ennek én nem akarom magam még egyszer kitenni, de hogy annyire mindenható volna ez a Nagy Jenő itt, hogy még a bírósági aktákkal is dokumentáló

⁷⁸ MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

tényeket sem szabad vele szemben papírra tenni, mégis szeretném elhinni. [...] Én azonban fájdalom itt azt tapasztalom, hogy ez ellen a csirkefogó ellen, itt legalább Budapesten semmit sem tudunk tenni.”⁷⁹ Várady levele arról tudósít tehát, hogy majd egy évvel Nagy Jenő státusvesztése és néhány hónappal bírósági elítélése után még mindig fennállt annak a veszélye, hogy kapcsolatai révén megúszhatja az ügyet.

Fél évvel később, a fellebbezés után a Győri Ítélőtábla tárgyalta az ügyet, amelynek során Nagy büntetését megfelezték, mivel a hamis közokirat használatának büntette mellett csak sajtó útján elkövetett hitelrontás vétségében találták bűnösnek.⁸⁰ A nyomtatvány útján elkövetett hitelrontás vétségét viszont megsemmisítették, és új eljárást kezdeményeztek ez ügyben. A tárgyalás másik érdekessége volt, hogy Nagyt már nem Moldoványi Gyula, hanem egy kirendelt győri ügyvéd védte. Ez azt jelenthette, hogy a titokzatos patrónusai, üzlettársai végleg levették a kezüket a bukott helyzetben lévő Nagyról.

1926. április 30-án a Magyar Porcelángyár Rt. közgyűlése a vállalat felszámolásáról döntött, majd egy évvel később hivatalosan is megszűnt a részvénytársaság.⁸¹

A Nagy Jenő ellen még folyamatban lévő ügyek közül 1927. május 3-án a fővárosi bíróság hamis tanúzás vádját tárgyalta. Az ülésen részt vevő Várady Gábor némi elégedettséggel jegyezte meg: „Mint pikantériát csak annyit jegyzek meg, hogy a tárgyaláson megjelent Gross Jakab siralmasan züllött ruhában, s megjelent az ügyvédje is, dr. Istvánffy, aki ott látta először az ő ügyfelét s tőlem kérve az ügyfelét illetőleg információt, nagyon elcsodálkozott azon, hogy őneki tulajdonképpen kit kellene képviselnie.”⁸² A bíróság nem találta megalapozottnak a vádat, így Nagyt felmentették.

Az ügy aktájában fellelhető iratokból kiderül, hogy Nagy Jenő 1930-ban, szegényes körülmények között hunyt el Budapesten.

⁷⁹ MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

⁸⁰ Horváth Béla levele Farkasházy Jenőnek. 1925. szeptember 30. MNL VeML XI.46.c.bb.I. 2. tétel.

⁸¹ *Központi Értesítő*, 1926. szeptember 16.

⁸² MNL VeML XI.46.c.bb.II. 10. tétel.

Nem sokkal később pedig a Herendi Porcelángyár Rt. megvásárolta az 1920-as évek első felében a herendi márkanévért folytatott harc másik ellenfelének, Fischer Emilnek a cégét, a Kerámiagyár Rt.-t. Sőt, a HP Rt. többségi részvénytulajdonosává váló ügyvezető igazgató, Gulden Gyula 1932-ben műszaki tanácsadóként a vállalathoz hívta a nagy tapasztalattal rendelkező Fischer Emilt, aki 1936-os haláláig Herenden dolgozott.

A Herendi Porcelángyár Rt. az 1930-as években mind a hazai, mind a nemzetközi piacokon meghatározó szerephez jutott, a tanulmányban elemzett státusszerzési kísérletek a jó pénzügyi kondíciókkal, kiváló kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkező vállalkozást már nem érték.

*

Az ország legismertebb iparművészeti vállalkozása, a Herendi Porcelángyár vonzó befektetésnek tűnt az első világháborút követően létrejött üzleti körök számára. A státusszerzési kísérlet központi alakjai hivatalosan olyan kurzuslovagok voltak, akik nevüket adták az egyre komolyabbá váló pénzügyi és jogi küzdelemhez. A rendelkezésre álló források alapján, ha bizonyítani nem is lehet, mindenesetre előbukkannak olyan közismert nevek, csoportok is, akik és amelyek az új politikai kurzus meghatározó alakjainak, háttérembereinek számítottak. A Herendi Porcelángyár tulajdonjoga körül kialakult és elhúzódó jogi küzdelem rámutat arra is, hogy egy komoly gazdasági vállalkozás sem tekinthető önmagában létezőnek, politikai és gazdasági kapcsolatai nagyban meghatározzák működését, eredményeit.